

ÖSSZ-SZLÁV ÍRÁSRENDSZER-TERVEZETEK

SZÓKE LAJOS

A szláv népek története, sajátoságos társadalmi fejlődése, valamint területi elhelyezkedése részben megmagyarázza azt a tényt, hogy már a legkorábbi íráskísérletek sem voltak egységesek.

Tulajdonképpen csak a kereszténység felvételével kezdődik meg a szlávoknál a rendszeresebb íráshasználat, s ebben az időben még a ligatúrákkal gazdagított latin és görög írást használták. A X. és a XI. századból származó legrégibb szláv irodalmi emlékek írása azonban már glagolita, vagy cirillika, de van latinbetűs nyelvemlék is.

A későbbi évszázadok folyamán végül is a cirillikával együtt a latin írás terjed el a szlávoknál, de még ennek a két írásrendszernek a használata is eltéréseket mutat fel. A diakritikus jelek és a ligatúrák használata távolította a cseh és lengyel latinbetűs írásmódot, a cirillika további sorsát pedig nagymértékben befolyásolta az egyes szláv nyelvek fejlődése, fonetikai sajátossága. Egyesek talán ébredező nemzeti öntudatukból adódóan, nyelvük különbségét még azzal is hangsúlyozni kívánták, hogy sajátos írásmódot használtak. Voltak azonban olyan történelmi személyiségek is, akik a szláv nyelvek eltérő fejlődésében, különböző írásmódjában veszélyt láttak. Különösen a XVI—XVII. század történelme szolgált számukra bizonyítékként, hiszen a török európai terjeszkedése, az osztrákok és a németek politikai törekvései mind veszélyeztetették a felaprózódott kis szláv népek létét. Szerintük egy közös nyelv (talán az egyházi szláv), egy közös ábécé legalább szellemi, tudati síkon erősítette volna az összetartozás érzését, amely később a nemzeti lét biztonságához is hozzájárult volna. Így vélekedett Križanić, Juraj a különös sorsú jezsuita, aki kalandos életében szinte valamennyi szláv nyelvvel megismerkedett. Fantasztikusnak tűnő céljai elérésére törekedett egész életében, jóllehet szinte lépten-nyomon kudarcok érték. Mesterséges össz-szláv nyelve, melyet több művében is ránhagyott, nem szolgálhatott a szlávok közötti összetartó kapcsolatként [1]. Irreális kísérlet maradt, amely már eleve megsemmisülésre volt ítélve, mivel nyelvi—tartalmi szempontból sem érte el a kitűzött célt, a társadalmi—történelmi feltételek pedig még inkább lehetetlenné tették megvalósulását. Nyelvi elképzelései között azonban voltak jóval realisabb alapokon nyugvó elgondolások is. Ezek pedig éppen egy közös, egységes szláv írásrendszer megalkotását kívánták előmozdítani. Első, kimondott nyelvi jellegű munkáját, az Объяснѣнје вѣбодно о писмѣ словѣнскомъ-ot 1661-ben írta Oroszországban. Ez a művet a szlavisztika első ortográfiai jellegű értékezésének lehet tekinteni, természetesen nem a nyelvtudomány mai kritériumai szerint. Már az első szóból kitűnik, hogy nem fanatikus módon elérhetetlen célokért küzd, hanem nagyon is szem előtt tartja a valóság lehetőségeit. Ezért volt képes még megalkuvásra is. Kri-

žanić ugyanis a latin ábécé híve volt, nem azért mert horvát létére számára talán a latin írásmód megszokottabb lett volna. Összehasonlítva a két írásmódot azzal érvelt, hogy a latin betűk formája szebb, s használatuk is praktikusabb, mivel írás közben nem kell felemelni a kezét és a szavak latin betűvel írva kevesebb helyet foglalnak el. Határozottan állította, hogy „... nincsen tökéletesebb írásmód sem a már létezők, sem a majd esetleg feltalált új írások között” [2]. Elismerte azonban, hogy a cirillika használatát már nem lehet megszüntetni, de hangsúlyozta, hogy egyszerűbbé és ésszerűbbé kell tenni. Könyvében ezt a nehéz feladatot is meg akarta oldani, jóval Nagy Péter orosz uralkodó írásreformja előtt. Az új ábécében természetesen csak olyan betűk szerepelhettek, amelyek hangértéke a beszélt nyelvben is létezett. Ezen a ponton Križanić a legbonyolultabb problémával került szembe, amelyet előtte még senkinek sem sikerült megoldani. Szmotrickij, M. és a többi nyelvtanítók munkássága csak az egyházi szláv nyelvre terjedt ki, a beszélt (orosz) nyelv fogalma alatt viszont a XVII. században több változat, típus, sőt önálló nyelv értődött, melyek kisebb-nagyobb mértékben különböztek egymástól, vagy egymásba fonódtak. Križanić — önmagának ellentmondva — nem azt az orosz nyelvet vette alapul, amelyet valóban beszéltek, hanem az ún. szlavjano — orosz nyelvet, melyet Книжний, или Преводнический nyelvnek nevezett. Közrejátszott benne az a tény is, hogy a XVII. században a szlavjano — orosz nyelv használata széles körben elterjedt, sőt még a török által feldűlt délszláv területre is eljutott. Helyesen vette észre azt a fonákságot, amit a nyelvben szereplő népies elemek, s azok etimológiai helyesírása okozott. Emiatt fölöslegesnek tartott sok olyan egyházi szláv írásjelet, melyek hangértéke már nem létezett (ѡ, ѣ, ѥ, ѧ, Ѩ) vagy egyes szláv nyelvekben nem használtak (Ѣ > u). A Ѣ helyett jésített magánhangzók használatát javasolta: ja, je, iju. Másik nyelvi témájú munkájában a граматично изказанье оъ пýском jezúky-ban újból visszatért az ortográfiai kérdésekre. Csak egyféle „л”-et ismer el írásában, ugyanakkor tudja nagyon jól, hogy különbség van az „л” és az „л” között.

A szótagképző likvidák esetében állítja, hogy azok csak valamilyen magánhangzó segítségével ejthetők ki, amely egyes szláv nyelvekben más és más lehet. Éppen ezért célszerűnek tartja, ha egy semleges Ѣ jelet pótolnak az említett mássalhangzóhoz, melyet aztán különböző szláv népek a maguk nyelvhasználatára szerint ejtenek: смрт > смѣрт, влк > вѣлк. Az Ѣ helyett a horvát ч (č) írását javasolja, hogy elejét vegyék a különböző lehetséges variációknak (szerb шт). Elképzeléseiből kitűnik, hogy mindaz, amit javasolt, racionális alapokon nyugvó egyszerűsítés volt, ortográfiai útmutató. A Križanić-féle ortográfiai elvek szerint használt és leegyszerűsített cirill írásmód a szlavjano — orosz és a szlaveno — szerb nyelvnek szolgált volna közös írásrendszerül, ami ugyan a szlávok nagyobbik részét ölelte fel, de ilyen nyelvű könyvek használata a katolikus lengyeleknél, ill. a protestáns cseheknél aligha volt lehetséges. Csupán egyedül az egységes írásmód nem lett volna elegendő a könyvekből írásbeli megértéshez, más nyelvi szabályzókra is szükség lett volna, különösen a nem pravoszláv szlávokat illetően.

Križanić tervei nem váltak valóra. Egyes kutatók azonban azon a véleményen vannak, hogy I. Péternek ismernie kellett Križanić fent említett műveit, mert másként aligha magyarázható a „grazsdanka” hasonlósága [3]. Csak több mint egy évszázaddal később merült fel újból az egységesítés, közelítés

gondolata. Nem véletlen az sem, hogy éppen az újjáéledő nemzeti szláv nyelvek első nyelvtanírói jutottak erre a gondolatra. A cseh Dobrovský 1809-ben megírta ugyan a cseh nyelv nyelvтанát, az 1822-ben megjelent *Institutiones linguae slavicae dialecti veteris* című könyvéből viszont már kitűnik, hogy a szláv nyelvet mint valami egységes, különböző dialektusokból álló nyelvet fogta fel. Mivel ő az egyházi szlávban látta a szlávok közös irodalmi nyelvét, így szerinte a cirillikát kellett volna használni. A közös ábécé híve volt a szlovák kultúra nagy alakja Kollár Jan is [4]. Konkrét javaslattal azonban először csak Herkeľ, Jan 1826-ban Budán megjelent könyvében az „*Elementa universalis linguae slavicae, e vivis dialectis eruta, et senis longicae principii suffulta*”-ban találunk.

A közös szláv nyelv (nem ószláv) grammatikájával foglalkozó könyvében egy fejezetet szentelt az írásjeleknek. Herkeľ készülő könyvéről tudtak a korabeli Ausztria—Magyarország neves szláv tudósai és igyekeztek segíteni neki saját tanácsaikkal. Šafarik P. J. például a cirillbetűs írást ajánlotta neki, amely szerinte a legjobban megfelel a szláv nyelvek tulajdonságainak, azonkívül nem váltana ki ellenszenvet sem a szerbeknél, sem az oroszoknál [5]. Voltak természetesen ellentétes ajánlatok is, így Kopitár, a szláv könyvek bécsi cenzora a cseh latinbetűs ábécé megreformált változatát javasolta. Herkeľ össz-szláv ábécéje azt bizonyítja, hogy bizonyos mértékig felhasználta ezeket a tanácsokat, a végleges megoldás mégis az ő eredeti elképzelésére vall. Össz-szláv ábécéjének alapja a cseh, de kiküszöbölte a diakritikus jeleket és a magánhangzók hosszúságának jelölését. Így került a „č” helyére a „q”, az „š” helyére az „ш”, a ž helyett pedig egy speciális jelet használt, a „z”-t.

Ez az egységes írásrendszer azonban nem jelentett egységes fonetikai értéket, Herkeľ ugyanis megengedte, hogy egyetlen betűjel több fonéma jelölésére szolgáljon. Például az „r” betűjel jelentette a szlovák „r”, a lengyel „rz” és a cseh „ř” különböző hangértékeit is. Tehát mindig az illető szláv olvasó anyanyelvétől függött, hogy mit értett, ill. ejtett az ilyen jellegű betűk esetében. Ugyanúgy rejtve maradt a palatalizáció és a magánhangzók kvantitása is, amely viszont (a Herkeľ-féle) a beszélt nyelvben létezett, ha az a beszélő anyanyelvében megvolt. Herkeľ azonban nem volt mindenben következetes, még akkor sem, ha olyan fonetikai sajátosságokra is ügyelt, mint a „g” variánsai (ch) egyes szláv nyelvekben. Ábécéjében szerepelt az „y” jel (ѣ), használatában azonban nem követte az etimológia szabályait és csak a „byti” különböző alakjaiban szerepelt. A Herkeľ által konstruált ábécét rajta kívül senki sem használta, hamarosan feledésbe merült közös szláv nyelvével együtt és még a későbbi követők is csak igen keveset merítettek belőle [6].

A század 50-es éveiben, alig két évtizeddel Herkeľ működése után, már úgy látszott, hogy fel sem merülhet egy egységes szláv nyelv létrehozásának gondolata. Az egészen kis szláv népek is egymás után jelentették meg nemzeti nyelvük nyelvтанát és irodalmi szintre emelték saját nyelvüket. Látva ezt az egymástól való távolító folyamatot, amely azokban az években kap normatív megfogalmazást és szentesítést a könyvekben, lép fel Šumavský, Józef Franta, cseh nyelvész [7].

A megváltozhatatlan tény, az egyes nemzeti szláv nyelvek létezését, fejlődését elismeri, de ideálisnak az egyházi szláv nyelv alapján való közelítést tartja. Szerinte ezt úgy kell elkezdni, hogy a tudományos jellegű könyveket egyházi szláv nyelven kell írni, mivel azok egyébként is nem egy szláv ország

olvasói számára készülnek. Más jellegű könyvekben lehet használni a nemzeti nyelveket, azonban arra kell törekedni, hogy közös szláv lexika alakuljon ki, nyelvtani tekintetben, pedig, ahol lehet, vissza kell térni az ószláv nyelvtani formákhoz. Ez a kettős folyamat, a tudományos művek ószláv nyelve, és a többi könyvek ószlávra orientálódó nyelve oda fog vezetni, hogy kialakul egy közös össz-szláv nyelv. Šumavský alapkonceptiója az volt, hogy a szavak többsége a különböző szláv nyelvekben ugyanaz, csak a kiejtése lehet más az eltérő fonetikai szabályok miatt. Közös ábécéjének alapját a cirill írás alkotta, de hogy képes legyen valamennyi szláv nyelv hangját jelölni, kibővítette újabb betűkkel, melyeket régi cirillbetűs nyelvemlékekből vett. Így az általa szerkesztett szótárban olyan elfelejtett, már nem használt cirillbetűk újultak meg, mint a

A szótárban a közös ábécével írt szót viszont mindegyik szláv nyelv más és más hangtani sajátosságai szerint lehetett ejteni. Šumavský egyetlen egy szó betűsorában próbálta hat szláv nyelv kiejtési sajátosságait jelölni, amit csupán betűkkel megoldani képtelen volt. Ezért, mintegy kisegítő eszközként különböző jeleket használt a betűk fölött és alatt: \sim , \wedge , \dots . Ha egy pillantást vetünk egy ilyen cirillbetűs, de alul-felül különböző jelekkel ellátott szóra, még nem lehet megállapítani, hogy hogyan kell kiejteni. A sok jelből szinte ki kell hámozni azt a párat, amely egy bizonyos nyelvre vonatkozik. Šumavský szerint nem is kellett volna a könyvek nyomtatásakor az összes jelet használni, hanem csak az egyetlen egy nyelvre vonatkozókat. Szótárának bevezetőjében 6 szláv nyelvre vonatkozó kiejtési útmutatást közöl, ahol részletesen kifejtette az egyes jelek fonetikai módosító értékét. A szócikkelyek összeállításakor szándékosan olyan szavakat válogatott össze egy tárgy, fogalom stb. megjelölésére a szláv nyelvekben, melyek a legközelebb álltak egymáshoz, jóllehet sokan ezek közül már a használatból kimentek vagy más alakú szavak foglalták el helyüket.

Célja a szótár és az írásrendszer összeállításával az volt, hogy a nemzeti nyelveken megjelenő könyveket a szótárban feldolgozott anyagra támaszkodva írják és az össz-szláv írásrendszer szerint nyomtassák. Ebből következett volna — vélte Šumavský —, hogy a szláv nyelvek egymáshoz közeledtek volna. Mindehhez azonban szükség lett volna az ószláv nyelv grammatikájára is. Ebben az összetett programban nélkülözhetetlen szerep jutott össz-szláv írásrendszerének. Šumavský hatalmasra tervezett szótárát csak a „b” betűvel bezárólag készítette el, a további kötetek már nem jelentek meg. Emiatt azán egyetlen könyvet sem publikáltak, amely legalább részben alkalmazta volna Šumavský elképzeléseit. Erdemes azonban megjegyezni, hogy napjainkban felmerült a kérdés egy 10, sőt 12 nyelvű szláv összehasonlító szótár összeállítására. (Kimondottan nyelvészeti szempontból.) E soknyelvű szláv szótárak megírására tett javaslatokat elemezve lehet észrevenni Šumavskýra jellemző módszereket [8]. Šumavský kortársa és ismerőse Majar, Matija (álnéven Ziljski), a Prágában élő szlovén pap az össz-szláv nyelv létrehozásának ugyanezt a módszerét követte, csak amíg a cseh nyelvész a lexikális részt igyekezett feldolgozni, ő a grammatikát tanulmányozta.

Már az 1848-ban Ljubjánában megjelent „Pravila kako izobraževati Ilirsko narečje in obče slavenski jezik” című művében részletesen kifejtette erre vonatkozó nézeteit. A szláv nyelvek egymáshoz való közelítését két lépésben kívánta megoldani. Először, Kollárhoz hasonlóan, négy szláv nyelvre kell redukálni a

szláv nyelvek számát. Fent említett művében a délszláv nyelveket próbálta egy közös illír nyelvben egyesíteni. Csak ezután lehetett volna elindulni az abszolút egységhez vezető úton az ószláv nyelv alapján.

Bár elképzeléséből még a középső fokozat sem valósult meg, azaz még mindig nyolc szláv nyelv létezett, 1863-ban kiadta az Узајемни правоник славјански то је: uzajemna Slovnica ali mluvnica slavjanska — című művét Prágában. Ez a munka már a következő lépést, a főbb szláv nyelvek közelítését kívánta megoldani.

Majar a „grazsdanka” betűit reformálta meg a közös írás ábécéjéül, de saját belátása szerint járt el, és nem vette figyelembe Šumavskýnak az ósszláv szótárban használt szisztemáját.

Írásrendszerébe bevezette az „a” és a „j” betűt, de hiányzott több hagyományos cirillbetű. Ezekből a hiányzó betűkből arra lehet következtetni, hogy a grafikai komponensek izolálására törekedett, így az orosz ш helyett „шч”-t, a „я, е, u, ю” által jelölt hangokat kettősbetűvel, ja, je, ji, jy-val írja a szavak elején, vagy magánhangzó után, míg ugyanezeket a hangokat szó végén, vagy mássalhangzó után ъа, ъе, ъ, ъу-val jelölte.

Nála a „j” a „ъ”, allomorfjaként szerepel (конъ—конј). Ebből az elvből kiindulva bontja fel Karadžić logikus összevonásait љ, њ, > љь, њь, дь, ть, valamint a csehek szótagképző likvidáit: r, l, > er. el. A magánhangzók fonematikus értéke állandó volt, tehát független attól, hogy a hangsúly hol helyezkedett el a szóban. Épp ezért kifogásolta az orosz nyelvet, ahol a fonémák megkülönböztető jellege a fonetikai környezettől függ, s emiatt gyakran elvész. Hasonló „tisztá” fonémákat jelentettek számára a mássalhangzók is, tehát függetlenül fonetikai környezetüktől, meg kellett tartaniuk neutralitásukat. (Nem asszimilálódhattak.) A hangsúlyt nem jelölte, amely azt jelentette, hogy minden beszélő (olvasó) saját anyanyelve szabályai szerint hangsúlyozhatott, s ehhez hasonlóan kvantitativ és intonációs eltéréseket is megengedett.

A magánhangzók ejtésében nem lehetett eltérés az adott fonémától, tehát nem létezhetek olyan alakok, mint a cseh „kůň”, vagy az orosz „мѣдъ”. Nem látott különbséget az „ь” és az „і” között, ezért csak az utóbbi használatát javasolta: рыба > риба. Délszláv lévén nagyon jól tudta, hogy az „ъ” ejtése igen sokféle lehet, ezért a magánhangzók esetében egyedül itt engedte meg a többféle ejtést (e, i, ei, ie, je, ije). A mássalhangzóknál is voltak kivételek, ahol kiejtésben a szlávok eltérhettek egymástól anélkül, hogy ez megnehezítette volna a megértést. Ilyen variánsoknak tartotta a következő hangokat: g—h (ropa—hora), l—ł (a szerbeknél „o” is ejthető a szó végén), рь—cseh „ř” (řad), lengyel „ż” (żad), дь—orosz „ж” (межа), lengyel „dz” (medza). 1863-ban hatnyelvű szláv szótárt állított össze. E munkája elsősorban nem is annyira a szótár szerepét töltötte be, hanem gyakorlati példákat adott az „Узајемни правоник”-ban foglaltak illusztrálására. Majar a későbbiek folyamán is mindent elkövetett, hogy elveit propagálja. Sikerült egy pár újságíró magá mellé állítani a délszláv országokban, halála után azonban nem volt senki, aki munkáját tovább folytatta volna.

A Križanić által elindított közelítési törekvések követői természetesen nem mind kapcsolták a közös ábécét egy közös szláv nyelvhez. Sokkal többen voltak azok, akik csupán egy egységes írásrendszer összeállításán fáradoztak. Dobrovský és Kopitar azon a véleményen volt, hogy a könyvek és a művelődés terjedésével nő a nyomtatott írás szerepének jelentősége, különösen a tájnyelvet beszé-

lők számára, mert az ilyen szlávok irodalmi normának tekintik azt, és igyekeznek a kiejtésüket erre alapozni. Az egységes szisztéma szerinti írásban nem annyira a szláv nyelvek közelítésének eszközt látták, hanem inkább azt remélték, hogy ez megakadályozhatja a további távolodást [10].

Még az ilyen irányú kísérletek között is akadtak, amelyek túllépték a realitások határát. A szlovák Matúšik, Andrej nemcsak a szlávok számára kívánt egységes írásrendszert kidolgozni, hanem ábécéjét „világméretűvé” akarta fejleszteni. Matúšik a latin ábécé betűit használta fel, amelyeket néha elég különös helyzetbe kellett állítani a diakritikus jelek helyettesítésére. Bár valamennyi szláv azonos betűket használt volna fel, az írásrendszer nem sokban közelítette volna egymáshoz a nyelveket, mivel Matúšik helyesírása fonetikus elvekre épült [11]. Brazdil Ondřej javaslata nem nyelvi, hanem gyakorlatias szempontok által vezettetve született. Ő azt állította, hogy a szlávok diakritikus jelei megnehezítik az írást, mivel azok kedvéért írás közben fel kell emelni a kezét. Ezzel szemben mégsem a cirillikát javasolta, hanem kidolgozott egy olyan latinbetűs írásmódot, ahol még a j-re sem kellett pontot tenni [12]. Valamennyi korábbi ábécé egységesítéssel kapcsolatos tervezetet felülmúlt méreteiben, tartalmában Hilferding A., varsói orosz nyelvész, történész műve. Hilferding nem volt szlavofil, nem az orosz nyelvet akarta össz-szlávvá tenni, hanem meghagyva a kis szláv nyelveket közös cirill ábécével kívánta közelíteni azokat. Egy 61 betűből álló ábécét dolgozott ki, amely tulajdonképpen a cirill írás és a szlávoknál használatos diakritikus jelek kombinációjára épült. Természetesen ebből az egységes ábécéből egy bizonyos nyelvre, nem kellett az összes betűt felhasználni, hanem csak annyit, amennyire a nyelv hangtani sajátosságaiból adódóan szükség volt. Így pl. a cseh-szlovákra 47, a lengyelre 43, a felső- és alsószorbra 42—41, a szerbhorvátokra 38, a bolgárra 37, a szlovénra 35, az oroszra 35 betűt használt fel, melyből 33 minden nyelvben közös volt [13].

El kell ismerni, hogy Hilferding igen jó érzékkel ismerte fel a szláv nyelveket fonetikailag megkülönböztető eltéréseket, és írásrendszere valóban hűen tükrözte a speciális hangokat, a hangsúlyt és a kvantitást is. Sikerült tehát neki egy olyan újfajta írásrendszert kidolgozni, amely mint közös ábécé valóban megfeleltethetett volna a szláv nyelveknek. Írásrendszere azonban fonetikai elvekre épült, így az írásbeli közelítésnek mégsem lehetett a legjobb módszere. Hilferdingnek minden más elődjétől sokkal több lehetősége volt elképzeléseit valóra váltani. Állami támogatással a lengyel iskolák elemi osztályai számára írt könyveket ezzel az írásmóddal adták ki [14].

Nem váltott ki különösebb ellenállást a többi szláv népeknél sem, mivel minden nyelv speciális, saját jeleket fedezett fel benne. Használata mégis csak Lengyelországban terjedt el, és itt is, valószínű, csak az állami támogatásnak köszönhetően.

Még a XX. században is akadtak követői Križanićnak, természetesen őket már más célkitűzések vezérelték és más, sokkal logikusabb és egyszerűbb módszereket alkalmaztak. A XX. századi kísérletezők sorát Kašper J. össz-szláv ábécé tervezete nyitotta meg. Reformja abban állt, hogy a cseh ábécében diakritikus jellel ellátott mássalhangzókat cirillbetűkkel cserélte fel [15].

Hošek, Ignaz mesterséges szláv nyelve számára szintén kidolgozott egy speciális írásrendszert, amely tulajdonképpen a cseh ábécé leegyszerűsített variánsa volt. A latin ábécében leginkább szokatlanul ható cseh jeleket cserélte fel, így az „ů”-t -o(v)-ra, a lágy mássalhangzók jelölésére szolgáló hagyomá-

nyos (,) jelet pedig j-re, a ř-et pedig egyszerűen törölte [16]. A „j” azonban nem mindenütt szolgált a lágyítás eszközeként, mivel változatlanul maradt meg az „ň” és a „č” is. Össz-szláv ábécéjében nem volt jel a kvantitás jelölésére, amely azonban nem jelentette azt, hogy az valóban nem is létezett.

Hošek próbálkozásain okulva állította össze Kolkop, Edmund 1912-ben Slovanštinának nevezett össz-szláv nyelvtervezetét. E nyelv 28 hangjának 28 betű felelt meg a speciális írásrendszerében. Ő is a cseh diakritikus jelektől kívánt megszabadulni, de a helyükre felvett különleges jelek és az új hangértéket jelölő latin betűk csak mélyebb zavart keltettek. (A „j” pl. a lágy t' hangértékének felelt meg.)

Egy évvel később jelent meg Konečný Jozef „Slavina”-nak nevezett össz-szláv nyelvkönyve. Ő is megmaradt a cseh ábécénél, azonban ügyesebben oldotta meg a folyamatos kézírás elvét. A diakritikus jellel ellátott mássalhangzókat speciálisan alul jelölt mássalhangzókkal cserélte fel. A hosszú magánhangzók jelölésére azonban mégiscsak fel kellett emelni a kezét, mivel ezeket nem törölte el. Az eddigi „utolsó” kísérletező Holý B. volt, aki 1920-ban adta ki könyvét az össz-szláv nyelvről. Ábécéje tulajdonképpen szlovák, amin bizonyos egyszerűsítéseket hajtott végre. Így eltörölte a hosszú magánhangzókat és az „y”-t. Ezek szerint az „i” elvesztette palatalizáló funkcióját.

A szláv nyelvek mai írásrendszere tanúsítja, hogy ez az évszázadok óta tartó folytonos törekvés, próbálkozás nem járt sikerrel. A kudarc okát, amint az a fentiekből is kitűnik, nem mindig a nyelvészeti, ortográfiai megoldásban kell keresni, hanem sokkal inkább az eltérő kulturális, történelmi tradíciókhoz való ragaszkodásban.

E rövid dolgozat keretei nem adtak lehetőséget arra, hogy apróbb részletekre is rávilágítson a szerző. A nyomdatechnikai lehetőségeket figyelembe véve, csak rövid, átfogó áttekintést kívánt nyújtani a kevesek számára ismert témából.

JEGYZETEK

1. Собрание сочинений Юрия Крижанича. Выпуск Т. Москва, 1891.
2. I. m. 66.
3. Weingart M. Slovanská vzájemnost'
Bratislava. 1926. (140)
4. Rosenbaum K., Ján Kollár prozaik a teoretik kultúry.
(Tanulmány a Kollár: Pamäti z mladších rokov života című könyvben) Bratislava 1972 (325—335)
5. Vavro Josef, Ján Herkel' a šafarikova kritika jeho všeslovanskej grammatiky.
Sborník Šafarikovský F. F. U. P. I. Šafarika v Prešove
6. Noge Julius, Slovenská romantická próza.
Bratislava, 1969 (Herkeľ')
7. Šumavský Jozef Franta, Jazyk slovanský čili Mýšlenky o všeslovanském písemném
jazyce v Praze, 181.
8. Сборник ответов на вопросы по языкознанию. Москва, 1958. (K IY Между-
народному съезду славистов) Jelinek M. (Brno) és Wyrzens G. (Bécs) cikkei.
9. Majar M. Uzajemna slovnica ali mluvnica slavjanska. V. Čelovce (Klagenfurt)
1863.
10. Ягич В., Письма Добровского и Копитара. Санкт-Петербург, 1855 (230—291)
11. Matúšik, A., Alphabetum et Orthographia universalis. Rozsnyó, 1837.
12. Brazdil Ondřej, Hlas z Moravy o pravopisu všeslovenske řeči. Kroměříž, 1851.
13. Гильфердинг А. Общеславянская азбука с приложением образцов славянских
наречий.
14. Элементар для дзеци вейскихъ 1865.
(háromszor adták ki)
15. Kašpar J., O spisovné řeči české a o vzájemnosti slovanské ve stol. XX. 1900.
(hely nélkül)
16. Szőke Lajos: Mesterséges szláv nyelvek a XX. században. Eger, 1979. TK. 734.